

Marek Nowak

Nieletni w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r.

Studenckie Zeszyty Naukowe 6/9, 27-43

2003

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Nieletni w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r.

Uchwalona 26 października 1982 roku ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich stanowi kompleksową regulację opartą na modelu sądów rodzinnych (ustawa uchyliła przepisy k.k. z 1932 roku dotyczące odpowiedzialności nieletnich)¹.

Celem postępowania z nieletnimi, wyrażonym w preambule do ustawy, jest przeciwdziałanie demoralizacji i przestępczości nieletnich, stworzenie warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź zasadami współżycia. Celem omawianej ustawy jest dążenie do umocnienia funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa. Preambuła kierowana jest do wszystkich organów i osób stosujących przepisy ustawy, a w szczególności Policji, prokuratury, sędziów rodzinnych, kuratorów sądowych oraz dyrektorów zakładów poprawczych i osób tam zatrudnionych².

Podstawą interwencji sądu rodzinnego są objawy demoralizacji lub dopuszczenie się przez nieletniego czynu karalnego (art. 2). Pojęcie demoralizacji jest różnie definiowane przez różnych autorów. Według Małego Słownika Języka Polskiego (ISWN 195), demoralizacja to „rozprężenie”, zwłaszcza moralne, zepsucie, rozluźnianie dyscypliny, karność. Termin ten zawiera zatem w domyśle, że ktoś był moralny, lecz następnie uległ zepsuciu z winy własnej lub na skutek wpływów zewnętrznych.

Oczywiście w świetle aktualnej wiedzy pogląd taki jest błędny szczególnie wtedy, gdy dotyczy dzieci i młodzieży. Demoralizacja nieletniego potocznie oznacza zatem odrzucenie lub nieprzestrzeganie podstawowych norm moralnych rzutujących na wypełnianie ról społecznie ważnych, odmowę podporządkowania się uzasadnionym wymaganiom rodziny, szkoły, pracodawcy³.

¹ Dz. U. Nr 35, poz. 228 ze zm.

² Por. P. Górecki, S. Stachowiak, *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Komentarz*, Kraków 2002, s. 17.

³ Por. A. Strzembosz, *Postępowanie w sprawach nieletnich w prawie polskim*, Lublin 1984, s. 33.

Przez demoralizację można rozumieć naruszanie zasad współżycia społecznego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków odurzających, uprawianie nierządu, włóczęgostwo i udział w grupach przestępczych (art. 4 § 1). Demoralizacja może być też rozumiana jako szczególna postać nieprzystosowania społecznego, negatywnie ocenianego w grupie społecznej.

Demoralizacja może być też rozumiana jako szczególna postać nieprzystosowania społecznego, negatywnie ocenianego w grupie społecznej. Pojęcie to zresztą tłumaczy się różnie. Niekiedy jako stopień zagrożenia nieletniego z punktu widzenia oczekiwanej, społecznej wartości osobowości, jaką każdy powinien prezentować we wspólnocie narodowej, a skrótowo jako kryminologiczny wyraz patologii nieletnich. W szerszym ujęciu wyjaśnia się demoralizację jako stan osobowości cechujący się negatywnym nastawieniem (postawą) wobec oczekiwań społecznych⁴.

Tak rozumiana demoralizacja nie może być udziałem bardzo małego dziecka, gdyż nie może mieć ono jeszcze rozeznania co jest dobrem a co złem, a takie rozróżnienie jest podstawą moralności. Należy zatem wykluczyć działania podejmowane w stosunku do małego dziecka pod hasłem zwalczania jego demoralizacji. Argument ten nie będzie jednak przekonujący wówczas, gdy działanie miałyby zapobiec demoralizacji. Oczywiście zapobiegać można tylko temu co grozi w sposób realny. Niemniej istnienie takiego zagrożenia wiąże się z bardzo szerokim kręgiem sytuacji wynikających z cech osobowości dziecka i warunków jego życia.

Takie rozumienie zagrożenia demoralizacji zatartoby jednak wszelkie granice między postępowaniem uregulowanym w niniejszej ustawie a postępowaniem opiekuńczym, również wywołanym zagrożeniem.

Stąd dla dobrego rozumienia zakresu niniejszej ustawy trzeba sformułowanie o zapobieganiu i zwalczaniu demoralizacji zawarte w art. 1 § 1 pkt 1 skonfrontować z treścią art. 2 oraz art. 4 § 1. Art. 2 wyraźnie stanowi, że: „przewidziane w ustawie działania podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazują przejawy demoralizacji”, zaś art. 4 § 1 nakłada obowiązek przeciwdziałania demoralizacji (m.in. przez zawiadomienie sądu opiekuńczego), gdy stwierdzi się „istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego”.

Z powyższych przepisów w sposób jednoznaczny wynika, że nie wystarczy dla uruchomienia postępowania uregulowanego w tej ustawie

⁴ Por. T. Bojarski *Podstawowe założenia traktowania nieletnich w świetle ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz aktualnych potrzeb. Teoretyczne i praktyczne problemy stosowania ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich*, Lublin 2001, s. 17.

samo zagrożenie demoralizacją, jeżeli nieletni jeszcze nie ujawnia demoralizacji, chociażby w niewielkim zakresie.

W tym kontekście można powiedzieć, że w rozumieniu ustawy zapobieganie polega na przeciwdziałaniu dalszemu demoralizowaniu się nieletniego, a zwalczanie – na usuwaniu demoralizacji, czyli na resocjalizowaniu nieletniego, jeżeli przez ten termin rozumieć nie tylko ponowne dostosowanie nieletniego do pełnienia podstawowych ról społecznych, ale także dostosowanie, które opiera się na internalizowaniu przez niego określonego systemu norm moralnych.

Wymienione w art. 4 § 1 okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego wymagają „odpowiedniego przeciwdziałania”, ale wcale nie koniecznie w formie zawiadomienia sądu rodzinnego i, w następstwie wszczęcia postępowania przewidzianego w omawianej ustawie. „Odpowiednie przeciwdziałanie” mogą podjąć rodzice, opiekun, szkoła lub inna instytucja, a i sąd rodzinny może poprzestać na wszczęciu postępowania opiekuńczego⁵.

W wypadku wystąpienia objawów demoralizacji lub podejrzenia popełnienia czynu zabronionego, sąd rodzinny wszczyna postępowanie wyjaśniające (art. 21 § 1 i 33 u.p.n.). Ma ono na celu ustalenie, czy zachodzi potrzeba zastosowania środków przewidzianych w ustawie. Sędzia rodzinny w tym celu przeprowadza postępowanie dowodowe lub zleca je policji, zawsze jednak wysłuchuje nieletniego, jego rodziców lub opiekunów. Jeżeli potrzeba orzeczenia środków przewidzianych w ustawie nie występuje, sędzia umarza postępowanie, a także może przekazać sprawę nieletniego szkole lub organizacji społecznej, do której nieletni uczęszcza, w celu zastosowania mniej formalnych środków wychowawczych (art. 42 § 4 u.p.n.)⁶.

W razie stwierdzenia potrzeby orzeczenia środków przewidzianych w ustawie, sędzia kieruje sprawę do postępowania rozpoznawczego (art. 42 § 1 i 2 u.p.n.). Ustawa przewiduje tutaj dwa rodzaje postępowania: postępowanie opiekuńczo-wychowawcze i postępowanie poprawcze. W postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym orzeczone mogą być jedynie środki wychowawcze lub lecznicze, gdy jest to celowe ze względu na objawy demoralizacji nieletniego albo dopuszczenie się czynów karalnych. Postępowanie to jest nieformalne, stosuje się w nim zasady nieprocesowego postępowania cywilnego.

Artykuł 3 u.p.n. formułuje ogólną dyrektywę odnoszącą się do całego postępowania w sprawach nieletnich. Dyrektywa ta jest adresowana do wszystkich organów stosujących ustawę. Nakazuje ona kierować się w sprawie nieletniego przede wszystkim jego dobrem, zwracając przy

⁵ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 34–35.

⁶ Por. A. Marek, *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*.

tym uwagę na interes społeczny. Interes społeczny winien być uwzględniany przy tym tylko wówczas, jeżeli nie jest, sprzeczny z dobrem nieletniego (dobrem dziecka). Nie może być zresztą sprzeczności między dobrem dziecka a interesem społecznym. Naczelna zasada ustawy odnosząca się do przesłanki dobra dziecka może być pomocna w interpretacji niejasnych niekiedy przepisów u.p.n.⁷

Podstawową kwestią jest pojęcie nieletniego, a w ustawie nie jest ono jednolite. Zostało ono uzależnione od podstawy postępowania i obejmuje:

- 1) w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji – osoby, które nie ukończyły lat 18,
- 2) w postępowaniu o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17,
- 3) w zakresie wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – osoby, które nie ukończyły lat 21 (art. 1 § 1 u.p.n.)⁸.

W literaturze prezentowane jest stanowisko, że ustawodawca w postępowaniu zmierzającym do ochrony przed demoralizacją zrównuje kategorie nieletnich z pojęciem małoletniego w prawie rodzinnym i opiekuńczym, natomiast gdy chodzi o czyny karalne – utrzymuje tradycyjne już granice wieku od 13 do 17 lat (art. 69–70 k.k. z 1932 r.), co także odpowiada przyjętemu w k.k. pojęciu nieletniego (art. 10 § 1 i 2).

Ustawa nie precyzuje dolnej granicy nieletniości, chociaż jest oczywiste, że nie może mieć zastosowania do bardzo małych dzieci.

Zgodnie z art. 1 § 2 pkt 2 przez czyn karalny rozumie nie wyłącznie czyn zabroniony przez ustawę jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo jako wykroczenie określone w wymienionych 12 przepisach Kodeksu wykroczeń. Wynika z tego w sposób jednoznaczny, że czyn karalny w rozumieniu ustawy to nie każdy czyn zabroniony przez normę szeroko rozumianego prawa karnego. Przy określaniu treści terminu – „czyn zabroniony” można się odwołać do definicji zawartej w art. 120 § 1 k.k., która może być wykorzystana, bo trudno zakładać, by bez wyraźnej potrzeby w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich posługiwano się terminem dotyczącym czynów przestępnych w sposób odbiegający od przyjętego ustawodawstwem karnymi. Czyn zabroniony jest to zatem działanie lub zaniechanie o znamionach określonych w ustawie karnej, chociażby nie stanowiło ona przestępstwa ze względu na brak winy. Skoro czyn karalny różni się od czynu zabronionego tym tylko, że nie każdy czyn zabroniony jako wykroczenie jest czynem karnym, to głównym akcentem tej definicji (poza wyeliminowaniem grupy wykroczeń w mniejszym stopniu mogących świadczyć o demoralizacji nieletniego) jest oderwanie się od winy w rozumieniu prawa karnego⁹.

⁷ Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 22.

⁸ Por. A. Marek, dz. cyt.

⁹ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 30–31.

Jeżeli zaś chodzi o art. 6, to stanowi on co następuje: „Wobec nieletnich sąd rodzinny może:

- 1) udzielić upomnienia;
- 2) zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia;
- 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna;
- 4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia za nieletniego;
- 5) zastosować nadzór kuratora;
- 6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
- 7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów;
- 8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego;
- 9) orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, w odpowiedniej placówce opiekuńczo-wychowawczej albo ośrodka szkolno-wychowawczym,
- 10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym;
- 11) zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym”.

Mamy tutaj zaprezentowany katalog środków, jakie sąd rodzinny może stosować wobec nieletniego. Środki te mają charakter nieizolacyjny lub izolacyjny (umieszczenie w placówce resocjalizacyjnej, odpowiedniej placówce opiekuńczo-wychowawczej, zakładzie poprawczym). Środki wychowawcze wymienione w art. 6 mogą być stosowane do nieletnich, którzy przejawiają cechy demoralizacji, jak i tych nieletni, którzy dopuścili się czynu karalnego. Środki te mogą być zmieniane, uchylane w wyniku postępowania odwoławczego czy w trakcie postępowania wykonawczego (art. 79 u.p.n.), co oznacza, że nie ma w tym przypadku zastosowania zasada *reformationis in peius*. Środki wychowawcze przewidziane w art. 6 u.p.n. można stosować kumulatywnie.

Środki zawarte w art. 6, należy podzielić na: 1) pozostawiające nieletniego w jego dotychczasowym środowisku wychowawczym, 2) pole-

gające na skierowaniu nieletniego do placówki lub instytucji przejmującej od rodziców lub opiekunów tylko część obowiązków związanych z pieczą i wychowaniem, 3) całkowicie zmieniające jego środowisko wychowawcze.

Środki wychowawcze nie związane z przejęciem nawet części obowiązków rodzicielskich przez instytucje opiekuńczo-wychowawcze to: upomnienie, zobowiązanie nieletniego do określonego postępowania oraz ustanowienie nad nim nadzoru¹⁰.

Upomnienie, o którym mowa w pkt 1 art. 6 jest środkiem wychowawczym, który może być przydatny wobec nieletnich o niskim stopniu demoralizowania, dla których już sam pobyt w sądzie stanowi niekiedy wystarczającą przestrożę na przyszłość. Upomnienie ma charakter ogólny w tym sensie, że sprowadza się do zwrócenia nieletniemu uwagi na niewłaściwość jego postępowania i jego udzielenie stanowi zarazem zakończenie postępowania wobec nieletniego.

Przeciwnie, zobowiązanie do określonego postępowania musi mieć charakter bardzo konkretny i wymaga kontroli podporządkowania się jemu przez nieletniego. Ustawodawca tylko przykładowo wyliczył rodzaj nakładanych zobowiązań. Jedne noszą formę czynnego żalu (naprawienie wyrządzonej szkody, przeproszenie pokrzywdzonego), inne mają spowodować wypełnianie przez nieletniego podstawowych obowiązków (podjęcie nauki lub pracy) lub zaprzestanie zachowań prowadzących do wykołejania się społecznego (powstrzymywanie się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, zaniechanie używania alkoholu lub innego środka odurzającego)¹¹. Szczególnie przydatne może okazać się zobowiązanie nieletniego do podjęcia nauki. W grę wchodzić może również zobowiązanie do podjęcia nauki w szkole ponadpodstawowej.

Do powstrzymywania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach można zobowiązać nieletniego wówczas, gdy z przeprowadzonego postępowania wynika, iż nieletni dotychczas przebywał w takim środowisku czy uczęszczał do takich miejsc, w których z racji jego wieku czy specyfiki danego miejsca – przebywać nie powinien.

W każdym przypadku stwierdzenia przez sąd rodzinny nadużywania przez nieletniego alkoholu lub innych środków umożliwiających wprowadzenie się w stan odurzenia, powinno się stosować środek wychowawczy w postaci zobowiązania nieletniego do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia.

Nadzór odpowiedzialny rodziców może mieć zastosowanie tylko w tych przypadkach, gdy rodzice nieletniego dają rękomię należytego

¹⁰ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 42.

¹¹ Por. tamże.

wykonywania władzy rodzicielskiej, a związku emocjonalne nieletniego z rodzicami nie są zerwane. Nadzór ten może polegać m.in. na okresowych sprawozdaniach składanych sądowi z osiągnięć dziecka czy wykonywania nałożonych na niego obowiązków, o których mowa w pkt 2 art. 6. Nie jest dopuszczalne ustanowienie nadzoru odpowiedzialnego, tych rodziców nieletniego, którzy zostali pozbawieni wykonywania władzy rodzicielskiej (art. 111 k.r.o.) lub jeżeli władza ta została zawieszona (art. 110 § 1 k.r.o.). Nadzór odpowiedzialny rodziców może być powierzony opiekunowi prawnemu oraz tzw. opiekunowi faktycznemu¹².

Sąd rodzinny może też ustanowić nad nieletnim nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego. Niekiedy może być przydatny nadzór osoby godnej zaufania i to szczególnie w małym środowisku, np. wiejskim. Osobą taką może być np. wychowawca klasy, do której uczęszcza nieletni czy trener klubu sportowego, w którym nieletni uprawia sport. Udzielenie poręczenia winno nastąpić przed wydaniem orzeczenia, także w trakcie postępowania rozpoznawczego. Przepisy nie przewidują żadnej szczególnej formy takiego poręczenia. Może więc być ono udzielone bezpośrednio na rozprawie, co należy odnotować w protokole rozprawy.

Zastosowanie nadzoru kuratora odgrywa w praktyce orzeczniczej sądów rodzinnych największą rolę (art. 6 ust. 5 u.p.n.). Środek ten pozostawia nieletniego w jego dotychczasowym środowisku, a z drugiej strony pozwala na bezpośrednie oddziaływanie na nieletniego w jego dotychczasowym środowisku. W trakcie prowadzonego nadzoru kuratorzy rodzinni wykonują czynności o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, resocjalizacyjnym i profilaktycznym (art. 120 § 1 u.s.p.).

W sytuacji, gdy rodzice nieletniego niewłaściwie wykonują władzę rodzicielską lub gdy nieletni nie ma rodziców, sąd rodzinny może umieścić nieletniego w rodzinie zastępczej (art. 6 ust. 9 u.p.n.). W wydanym orzeczeniu sąd może wskazać konkretną rodzinę zastępczą albo postanowić ogólnie o umieszczeniu nieletniego w takiej rodzinie. W tym drugim przypadku doboru rodziny zastępczej dokonuje kurator oświaty na podstawie otrzymanego prawomocnego orzeczenia sądu rodzinnego¹³.

Przepis art. 7 u.p.n. nawiązuje do ogólnych celów ustawy wynikających z preambuły, a mianowicie umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych i poczucia odpowiedzialności rodzin. Nałożone obowiązki na rodziców nieletniego lub jego opiekuna powinny być przez sąd rodzinny określone szczegółowo¹⁴.

¹² Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 38.

¹³ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 października 1993 r. w sprawie rodzin zastępczych (Dz. U. Nr 103, poz. 470).

¹⁴ Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 46.

Środki, których wykonanie powoduje przejście od rodziców lub opiekuna co najmniej części ich obowiązków to: skierowanie nieletniego do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą (przebywanie w nim powinno łączyć się nie tylko z wartościowym spędzaniem czasu wolnego przez kilka dni w tygodniu, ale i z pomocą w nauce oraz dożywianiem), umieszczenie w instytucji lub organizacji powołanej do przygotowania zawodowego, która nie przejmuje całkowitej pieczy nad nieletnim (na przykład w hufcu OHP zorganizowanym w miejscu zamieszkania nieletniego, do którego nieletni dochodzi z domu) oraz skierowanie do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi wymienionej w art. 109 § 2 pkt 4 k.r.o. (art. 6 w pkt. 11 upoważnia sąd do stosowania środków przewidzianych w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym).

Środkami wychowawczymi połączonymi z przejściem w całości pieczy i wychowania nieletniego jest umieszczenie w instytucji lub organizacji powołanej do przygotowania zawodowego posiadającej charakter stacjonarny, w rodzinie zastępczej, w zakładzie wychowawczym lub w innej placówce opiekuńczo-wychowawczej, a więc np. w domu dziecka, ośrodku szkolno-wychowawczym¹⁵.

Naprawienie wyrządzonej szkody można stosować wobec każdego nieletniego bez względu na jego wiek, tak w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym, jak i w postępowaniu poprawczym. W razie niewykonania przez nieletniego nałożonych na niego obowiązków o naprawieniu wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody, orzeczenie w tym zakresie nie podlega egzekucji sądowej czy administracyjnej. Sąd nie powinien więc nadawać klauzuli wykonalności takiemu rozstrzygnięciu. Źródłem nałożonego na nieletniego obowiązku nie są normy cywilnoprawne, lecz ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, której cele są określone w art. 3 § 1 u.p.n. Obowiązek naprawienia szkody ustaje z mocy prawa z chwilą ukończenia przez nieletniego 18 lat. W trakcie postępowania wykonawczego możliwe jest odroczenie, przerwanie i uchylenie wykonania omawianego środka (art. 79 § 1 u.p.n., art. 71 u.p.n.)¹⁶. Środek w postaci przeproszenia pokrzywdzonego powinien być stosowany przede wszystkim wówczas, gdy z uwagi na charakter nieletniego, jego zachowanie oraz rodzaj popełnionego czynu można będzie przyjąć, że samo przeproszenie spowoduje u nieletniego pewne przemyślenia w kierunku własnej samokrytycznej oceny. Forma przeproszenia jest dowolna, z tym że sąd rodzinny winien w orzeczeniu określić w jakiej formie ma ono nastąpić. Jeżeli przeproszenie następuje na sali sądowej w obecności sądu, należy o tym uczynić wzmiankę w protokole posiedzenia (§ 288 Regulaminu sądowego).

¹⁵ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 43.

¹⁶ Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 36.

Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych niewątpliwie będzie wtedy orzekany przez sąd, gdy czyn karalny nieletniego był związany z prowadzeniem takiego pojazdu albo przejawy demoralizacji nieletniego wynikały z trybu życia, w którym istotną rolę odgrywało prowadzenie samochodu lub motocykla¹⁷.

Zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych może być orzekany zarówno w sytuacji, gdy nieletni już posiada uprawnienie do prowadzenia danego rodzaju pojazdu, jak i wówczas, gdy takiego uprawnienia jeszcze nie zdobył. W takim wypadku zakaz z art. 6 ust. 7 u.p.n. jest jednoznaczny z zakazem nadania takiego uprawnienia. Orzeczenie co do omawianego zakazu, sąd powinien po jego uprawomocnieniu wysłać do organu, który wydał zezwolenie na prowadzenie danego pojazdu mechanicznego. Stosując środek w postaci zakazu prowadzenia pojazdów mechanicznych, sąd rodzinny nie określa czasu trwania tego zakazu. W myśl art. 73 § 1 u.p.n. środek ten ustaje z mocy prawa po ukończeniu przez nieletniego 21 lat. Należy pamiętać, że środki wychowawcze, do jakich należy zaliczyć zakaz prowadzenia środków mechanicznych, mogą być zmieniane lub uchylane w toku postępowania wykonawczego¹⁸.

Z art. 6 ust. 8 u.p.n. wynika, że orzeczenie przepadku rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego nie jest obligatoryjne – tak jak i pozostałych środków wychowawczych czy poprawczych. Niektóre jednak rzeczy, jak na przykład materiały wybuchowe, podlegają obligatoryjnemu przepadkowi (art. 44 k.k. w zw. z art. 14 u.p.n.). Przedmioty, które znalazły się u nieletniego w wyniku zaboru mienia, sąd winien zwrócić w możliwie krótkim czasie poszkodowanemu. Jeżeli poszkodowany nie jest znany, rzeczy objęte przepadkiem przechodzą z chwilą uprawomocnienia orzeczenia na rzecz Skarbu Państwa. Przepadkowi na rzecz Skarbu Państwa ulegają też narzędzia lub inne przedmioty, którymi posłużył się, lub które były przeznaczone przez nieletniego do popełnienia czynu karalnego¹⁹.

Z mocy samego prawa ustaje w chwili ukończenia przez nieletniego 18 lat wykonywanie środka, który w jakiś sposób wiąże się z władzą rodzicielską albo opieką prawną, a mianowicie nadzoru rodziców lub opiekuna. Z osiągnięciem tej samej granicy wieku ustaje wykonywanie nałożonych na nieletniego zobowiązań oraz wszystkich środków powiązanych ze zmianą środowiska wychowawczego nieletniego (umieszczenie w rodzinie zastępczej, zakładzie wychowawczym lub innej placówce opiekuńczo-wychowawczej).

Okres pobytu może być przedłużony tylko odnośnie do wychowanka zakładu wychowawczego, który ukończył 18 lat przed zakończeniem

¹⁷ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 45.

¹⁸ Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 41.

¹⁹ Por. *ibidem*, s. 43.

roku szkolnego, gdyż wtedy sąd rodzinny może mu przedłużyć pobyt do końca roku szkolnego (art. 73 § 2).

Pozostałe środki wychowawcze, a więc spośród wyraźnie określonych w art. 6 wszelkiego typu nadzory (kuratora, organizacji, zakładu pracy, osoby godnej zaufania, uczęszczanie do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą, pobyt w instytucji lub organizacji powołanej do przygotowania zawodowego, zakaz prowadzenia pojazdów mechanicznych – może trwać do ukończenia przez nieletniego 21 lat (art. 73 § 1).

W tych granicach czasokres wykonywania środków wychowawczych zależy od decyzji sądu (art. 79 § 1 zd. 1). Jedynie powołanie nieletniego do odbycia wszelkiego rodzaju służby poborowych (zasadniczej służby wojskowej, zastępczej, w obronie cywilnej – art. 47 § 3) oraz upływ okresu warunkowego zawieszenia albo warunkowego zwolnienia z zakładu poprawczego powoduje automatyczne ustanie wykonywania środków wychowawczych.

Rozpoczęcie wykonywania każdego środka wychowawczego może być odroczone, a środek wykonywany – przerwany, w razie choroby nieletniego lub z innych ważnych przyczyn, za które – naszym zdaniem – należy uznać np. konieczność otoczenia opieką chorej osoby bliskiej.

Odroczenie lub przerwa może być w każdym czasie odwołana, gdy ustaną przyczyny, dla których była udzielona, nieletni nie korzysta z odroczenia albo przerwy zgodnie z jej celem, albo rażąco narusza porządek prawny (art. 71 § 2).

Sąd może nawet odstąpić od wykonywania orzeczonego środka wychowawczego „w razie podjęcie przez nieletniego nauki lub pracy w zakładzie lub innej instytucji powołanej do przygotowania, zawodowego” (art. 79 § 2). Odstąpienie takie będzie z pewnością dotyczyć niemal wyłącznie środków wychowawczych łączących się ze zmianą środowiska wychowawczego oraz polegających na skierowaniu nieletniego do kuratorskiego ośrodka pracy z młodzieżą albo organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego.

W wypadku niemożności umieszczenia nieletniego w zakładzie wychowawczym sąd może zarządzić umieszczenie nieletniego w placówce opiekuńczo-wychowawczej (z reguły będzie to pogotowie opiekuńcze, wyjątkowo – dom dziecka lub podobna placówka) – do czasu umieszczenia nieletniego w zakładzie (art. 74 § 3). Długość zastępczego pobytu nieletniego w placówce nie została ograniczona żadnym terminem.

W toku wykonywania środków wychowawczych – jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają – sąd nie tylko może dokonać zmiany środka (art. 79 § 1 zd. 1), także zastosowanego w okresie próby, ale również może, zgodnie z art. 79 § 4, gdy zachodzi taka potrzeba zamienić środek wychowawczy na leczniczo-wychowawczy (np. przenieść wychowanka zakładu wychowawczego do sanatorium neuropsychiatrycz-

nego). Sformułowanie § 4 dopuszcza do zastosowania środka leczniczo-wychowawczego obok wykonywanego środka wychowawczego, gdy te środki nie wykluczają się nawzajem, a zatem przykładowo, będzie można nieletniego pod nadzorem kuratora umieścić w szpitalu psychiatrycznym dla przeprowadzenia odpowiedniego leczenia²⁰.

Generalizując można stwierdzić, że kumulacja w jednym orzeczeniu paru środków wobec jednego nieletniego jest dopuszczalna i często pożądana, jeżeli tylko te środki z samej swej istoty się nie wykluczają.

Artykuły 5, 6 i 7 u.p.n. określają jakie środki mogą być stosowane wobec nieletnich w celu zwalczania demoralizacji i przestępczości.

Artykuł 5 u.p.n. stanowi co następuje: „Wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym; kara może być orzeczona tylko w wypadkach prawem przewidzianych, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.”

Opierając się na wykładni gramatycznej i celowościowej art. 5 dochodzimy do wniosku, że sformułowano tu ogólną zasadę, z której wynika, że zapobieganie i zwalczanie demoralizacji oraz przestępczości nieletnich następuje przede wszystkim poprzez stosowanie wobec nieletnich środków wychowawczych i środka poprawczego, jakim jest umieszczenie w zakładzie poprawczym. Stosowanie wobec nieletnich kary jest dopuszczalne w sytuacjach wyjątkowych, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Przyjrzyjmy się co stanowi w tym temacie art. 10 u.p.n. : „Sąd rodzinny może orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a), jeżeli przemawiają za tym: wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz okoliczności i charakter czynu, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.”

Przepis art. 10 u.p.n. normuje przesłanki stosowania środka poprawczego, jakim jest umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. Przesłankami tymi są:

- popełnienie przez nieletniego w wieku od 13 do 17 lat czynu karalnego określonego jako czyn zabroniony przez ustawę (przestępstwo lub przestępstwo skarbowe);
- wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz okoliczności i charakter czynu, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

Nie można więc stosować środka poprawczego w razie popełnienia przez nieletniego jedynie wykroczenia²¹.

²⁰ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 46–48.

²¹ Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 50.

Orzekając umieszczenie w zakładzie poprawczym, sąd nie określa czasu pobytu nieletniego w tym zakładzie. Maksymalny okres pobytu nieletniego w zakładzie poprawczym trwa do 21 roku życia. Przesłanki warunkowego zwolnienia nieletniego z zakładu poprawczego określa przepis art. 86 u.p.n.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 maja 1997 r. w sprawie rodzajów i organizacji zakładów poprawczych oraz zasad pobytu w nich nieletnich (Dz. U. Nr 58, poz. 361) przewiduje w § 3 trzy podstawowe rodzaje zakładów poprawczych, a mianowicie:

- zakłady resocjalizacyjne (o charakterze otwartym, półotwartym, zamkniętym i o wzmożonym nadzorze wychowawczym),
- zakłady resocjalizacyjno–rewalidacyjne dla nieletnich upośledzonych umysłowo,
- zakłady resocjalizacyjno–terapeutyczne (dla nieletnich z zaburzeniami psychicznymi lub zaburzeniami osobowości, uzależnionych od środków odurzających lub psychotropowych, nosicieli wirusa HIV).

Nie ma przeszkód, aby sąd orzekając o umieszczeniu w zakładzie poprawczym określił w wyroku również rodzaj danego zakładu²².

Na temat stosowania środka poprawczego Sąd Najwyższy wypowiedział się wielokrotnie, tak przed wejściem w życie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, jak i w czasie jej obowiązywania.

Na celowość umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym wskazuje nie tylko wysoki stopień społecznego niebezpieczeństwa czynu, głęboka demoralizacja nieletniego i względy prewencji ogólnej, ale również potrzeba skutecznego wdrożenia nieletniego do zasad współżycia społecznego, a ponadto wpojenia mu szacunku dla prawa, nauki i pracy oraz nauczania go zawodu. Jest to konieczne zwłaszcza wówczas, gdy oskarżony nieletni, na skutek rozbicia rodziny lub demoralizacji rodziców, ma ograniczone możliwości edukacji i zdobycia zawodu w warunkach wolnościowych²³.

W świetle przepisów art. 3, 10 i 11 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich można orzec umieszczenie nieletniego, który popełnił przestępstwo, w zakładzie poprawczym, jeżeli: a) u nieletniego występuje wysoki stopień demoralizacji, b) przemawiają za tym okoliczności i charakter czynu, c) dotychczasowe wychowanie nieletniego nie dało pozytywnych rezultatów lub d) dotychczas stosowane środki wychowawcze nie rokują resocjalizacji nieletniego. Jednocześnie spełnionych musi być kilka innych warunków: a) umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym ma zapobiegać jego dalszej, a więc w bardzo wysokim

²² Por. tamże, s. 51.

²³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 1974 r., III KR 22/74, OSNKW 1974, nr 10, poz. 183.

stopniu demoralizacji, b) ma zapobiegać popelnieniu przez niego nowego przestępstwa, c) ma stworzyć warunki do powrotu nieletniego do normalnego życia, d) winno odpowiadać dobru nieletniego, e) ma też uwzględnić interes społeczny²⁴.

Jeżeli wobec nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a), ale w chwili orzekania ukończył lat 18, zachodzą podstawy do orzeczenia umieszczenia w zakładzie poprawczym – sąd rodzinny może wymierzyć karę, gdy uzna, że stosowanie środków poprawczych nie byłoby już celowe. Wydając wyrok skazujący sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 13 u.p.n.).

Przepis art. 13 u.p.n. przewiduje wyjątek od ogólnych zasad odpowiedzialności nieletnich za popelnione czyny karalne (przestępstwa lub przestępstwa skarbowe). Z przepisu tego wynika, że sąd rodzinny może orzec karę wobec nieletniego, który popelnił czyn karalny między 13 a 17 rokiem życia w sytuacji, gdy:

- zachodzą podstawy do orzeczenia umieszczenia w zakładzie poprawczym, a
- stosowanie środków poprawczych nie byłoby celowe,
- w chwili orzekania nieletni ukończył 18 lat.

Rozpoznanie sprawy w trybie art. 13 u.p.n. jest możliwe tylko wówczas, gdy postępowanie wyjaśniające w sprawie konkretnego nieletniego (*in personam*) wszczęto przed ukończeniem przez niego 18 lat. W razie wszczęcia postępowania po ukończeniu przez nieletniego 18 lat stosuje się art. 18 pkt 2 u.p.n.²⁵

Zgodnie z tradycyjnymi rozwiązaniami umieszczenie w zakładzie poprawczym można warunkowo zawiesić na okres od 1 roku do 3 lat, przy czym w tym okresie sąd musi zastosować środki wychowawcze.

Warunkowe zawieszenie można odwołać, jeżeli w okresie próby zachowanie nieletniego wskazuje na jego dalszą demoralizację, a zatem dotychczasowe środki okazały się nieskuteczne. Odwołanie może również nastąpić, gdy nieletni uchyla się od wykonywania nałożonych na niego obowiązków lub od nadzoru – wówczas odwołanie warunkowego zawieszenia umieszczenia w zakładzie poprawczym, a nawet sama możliwość odwołania ma spełniać rolę dyscyplinującą (art. 11 § 1–3).

Środek poprawczy uwalnia się z mocy prawa za niebyły, jeżeli w ciągu okresu próby i w ciągu 3 miesięcy od jej upływu nie nastąpiło odwołanie warunkowego zawieszenia (art. 11 § 4). Jeżeli nieletni przebywał w zakładzie poprawczym, bo orzeczono środek poprawczy bez warunkowego zawieszenia albo warunkowe zawieszenie odwołano – środek popraw-

²⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 1984 r., IV KR 60/84, OSNPG 1984, nr 11, poz. 10.

²⁵ Por. P. Górecki, S. Stachowiak, dz. cyt., s. 59.

czy uważa się za niebyły, jeżeli nieletni został z zakładu warunkowo zwolniony i w okresie próby oraz w ciągu 3 miesięcy od jej upływu nie nastąpiło odwołanie warunkowego zwolnienia (art. 87 § 4), a jeżeli nie był warunkowo zwolniony z chwilą ukończenia 23 lat (art. 89).

Przepisy regulujące sposób zatarcia orzeczenia środka poprawczego, przy braku takich przepisów dotyczących środków wychowawczych i leczniczo-wychowawczych, pozwalają przewidywać odnotowania orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie poprawczym w Centralnym Rejestrze Skazanych – jest to jeszcze jeden element odróżniający środek poprawczy od pozostałych środków.

Pobyt w zakładzie poprawczym przed warunkowym zwolnieniem nie może być krótszy niż 6 miesięcy, z tym, że do tego okresu można wliczać pobyt w schronisku dla nieletnich (art. 86 § 2).

Dyrektor zakładu może na określony czas umieścić nieletniego poza zakładem (art. 90 § 1) i decyzja taka nie została ograniczona żadnym ustawowym minimalnym okresem pobytu w zakładzie. Niemniej zostały znacznie zawężone uprawnienia dyrektora w stosunku do poprzednio posiadanych na mocy art. 74 k.k. z 1932 r. Umieszczenie poza zakładem może nastąpić tylko wtedy, gdy wymagają tego względy szkoleniowe lub inne względy wychowawcze albo potrzeba leczenia, czego poprzednio nie uwypuklono w normie ustawowej.

Wobec warunkowo zwolnionego z zakładu poprawczego sąd stosuje środki wychowawcze, przy czym ustalony przez sąd okres próby musi trwać od 1 roku do 3 lat (art. 87 § 1 i 2), ale nie może trwać dłużej, niż do ukończenia przez nieletniego 21 lat. Odwołanie warunkowego zwolnienia może nastąpić z podobnych przyczyn, jak odwołanie warunkowego zawieszenia (art. 87 § 3).

Inne uprawnienia sądu wobec nieletniego, wobec którego orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym, to:

- możliwość określenia rodzaju zakładu poprawczego przy kierowaniu orzeczenia do wykonania (a więc nie w samym orzeczeniu, co – w zasadzie – powoduje konieczność uzyskania zgody sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem na zmianę rodzaju zakładu (art. 85 § 1 i 2);
- możliwość zastosowania nadzoru kuratora lub umieszczenia w schronisku dla nieletnich (w tym ostatnim wypadku na okres nie przekraczający 6 miesięcy), gdy wykonanie orzeczenia o umieszczeniu w zakładzie poprawczym napotyka na nie dające się usunąć przeszkody (art. 74 § 2);
- możliwość przerwania lub odroczenia umieszczenia w zakładzie poprawczym oraz odwołania przerwy lub odroczenia (art. 71);
- możliwość warunkowego odstąpienia od wykonania orzeczenia, jeżeli nieletniego jeszcze nie umieszczono w zakładzie poprawczym albo

upłynął okres odroczenia umieszczenia, albo przerwy, a w zachowaniu nieletniego nastąpiła istotna poprawa oraz możliwość odwołania w każdym czasie tego warunkowego odstąpienia (art. 80 § 1 i 3). Przy odstąpieniu od wykonania orzeczenia zastosowanie środków wychowawczych jest obligatoryjne. Orzeczenie umieszczające w zakładzie uważa się za niebyłe dopiero wtedy, gdy od warunkowego odstąpienia upłynęły 2 lata i dalsze 3 miesiące, a nie zarządzono umieszczenia w zakładzie poprawczym (art. 88 § 2 i 4);

- możliwość uchylene decyzji dyrektora zakładu poprawczego o umieszczeniu wychowanka poza zakładem;
- możliwość zarządzenia wykonania kary pozbawienia wolności (także kary zastępczej i aresztu) orzeczonej w rozmiarze przekraczającym okres pozostały sprawcy do ukończenia 21 lat, zamiast rozpoczęcia lub dalszego wykonywania środka poprawczego, a wyjątkowo także krótszej kary (w toku wykonywania środka poprawczego), jeżeli nieletni rażąco i uporczywie narusza przepisy regulaminu (art. 92 § 1 i 2);
- możliwość warunkowego zawieszenia kary pozbawienia wolności (także zastępczej i kary aresztu), gdy w toku wykonywania środka poprawczego okaże się, że wykonanie jej po wykonaniu środka poprawczego byłoby ze względów wychowawczych niecelowe; możliwość z tych samych powodów odstąpienia od jej wykonania w części, a w szczególności uzasadnionych wypadkach w całości (art. 92 § 3 i 4);
- możliwość zdecydowania czy wykonać czy odstąpić od wykonania kary ograniczenia wolności po wykonaniu środka poprawczego (art. 93);
- możliwość zdecydowania, czy wykonywać orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym nieletniego, który przed rozpoczęciem wykonywania tego środka ukończył już 18 lat, czy też odstąpić od wykonania i wymierzyć karę z jej nadzwyczajnym złagodzeniem (przy czym czas trwania kary pozbawienia lub ograniczenia wolności nie może przekraczać okresu, jaki pozostaje do ukończenia przez sprawcę 21 lat), czy też wreszcie – w szczególnie uzasadnionych wypadkach – odstąpić od jej wymierzenia (art. 94).

Bardzo pozytywnie należy ocenić pozostawienie decyzji co do kary sądowni wykonywującemu środek poprawczy. Sąd ten rozstrzygnie czy ze względu na cele resocjalizacyjne słuszniejsze będzie poprzestanie na wykonaniu środka poprawczego, czy też sprawca przestępstwa dokonanego po ukończeniu 17 lat powinien odcierpieć karę po zwolnieniu z zakładu poprawczego (co jest zasadą za wyjątkiem sytuacji, w których orzeczono karę pozbawienia wolności o długości przekraczającej okres pozostający do ukończenia 21 lat, czy wreszcie należy wykonywać karę rezygnując z resocjalizacji nieletniego poprzez oddziaływanie na niego w czasie pobytu w zakładzie poprawczym.

Przyjęta koncepcja pozwala uniknąć szczególnie szkodliwych wychowawczo sytuacji, gdy nieletni powraca z zakładu karnego lub aresztu do zakładu poprawczego albo przebywając w zakładzie poprawczym zdaje sobie sprawę, że bez względu na swoje zachowanie w zakładzie trafi po jego opuszczeniu do zakładu karnego, a wówczas kryteria jego oceny przez współwięźniów będą diametralnie różne od przyjętych przez personel zakładu poprawczego²⁶.

Środki leczniczo-wychowawcze można podzielić na dwie grupy ze względu na przyczynę ich stosowania oraz na trzy grupy ze względu na ich rodzaj. Podziały te się krzyżują. Pierwsza grupa przyczyn stosowania środków leczniczo-wychowawczych to niedorozwój umysłowy, choroba psychiczna lub inne zakłócenie czynności psychicznych, a więc właściwości z reguły od trybu życia nieletniego niezależne. Druga grupa to nałogowe używanie (a nie tylko nadużywanie) alkoholu lub innych środków odurzających, a zatem okoliczności z reguły związane a trybem życia nieletniego.

Ze względu na rodzaj środków leczniczo-wychowawcze dzielą się na: lecznicze (umieszczenie w szpitalu psychiatrycznym lub innym zakładzie leczniczym), opiekuńcze (umieszczenie w zakładzie pomocy społecznej) i opiekuńczo-wychowawcze (umieszczenie w placówce opiekuńczo-wychowawczej – głównie będą tu wchodzić w grę placówki specjalne dla niedorozwiniętych umysłowo i kalekich). Środki leczniczo-wychowawcze można stosować jedynie wobec nieletnich, którzy dokonali czynu karalnego po ukończeniu 13 lat. Pokonywanie czynów karalnych przed 13 rokiem życia nie będzie podstawą do orzeczenia tego środka, gdyż w przypadku młodszego nieletniego podstawą wszczęcia postępowania jest zawsze przejawianie przez niego demoralizacji, a nie czyn karalny, chociażby demoralizacja ta przejawiała się właśnie w dokonywaniu czynów karalnych.

Uprawnienia sądu związane ze stosowaniem środków leczniczo-wychowawczych są, stosunkowo skromne. Ich wykonywanie ustaje z mocy samego prawa z chwilą ukończenia przez nieletniego 18 lat (art. 73 § 1), co nie oznacza jednak, by nieletni nie mógł i po osiągnięciu tego wieku nadal przebywać w zakładzie społecznej służby zdrowia albo pomocy społecznej za własną zgodą lub – po całkowitym ubezwłasnowolnieniu – za zgodą opiekuna, po uzyskaniu na to zezwolenia sądu opiekuńczego (zob. art. 155 i 156 k.r.o.).

Sąd jest zobowiązany do rozstrzygnięcia – na podstawie opinii lekarskiej – nie rzadziej niż co 6 miesięcy, a gdy w związku ze zmianą zdrowia nieletniego jego dalsze przebywanie w zakładzie nie jest konieczne niezwłocznie, o potrzebie dalszego pobytu nieletniego w zakładzie (art. 80

²⁶ Por. A. Strzembosz, dz. cyt., s. 51-55.

§ 3). Wobec zwalnianego sąd może, w razie takiej potrzeby, orzec środki wychowawcze (art. 80 § 4). Z pewnością najczęściej będzie to polegało na oddaniu nieletniego pod nadzór kuratora albo na skierowaniu go do placówki opiekuńczo-wychowawczej (zwykłego a nie specjalnego typu, oczywiście pod warunkiem, że zwalniany nie ukończył jeszcze 18 lat). Ustawa nie zna odroczenia wykonania lub przerwy w wykonywaniu środków leczniczo-wychowawczych. Gdyby stan zdrowia nieletniego niego się poprawił przed umieszczeniem go w odpowiednim zakładzie służby zdrowia sąd jednak mógłby uchylić orzeczony środek. Byłoby bowiem sprzeczne z zasadami racjonalnego postępowania domaganie się od sądu aby orzeczenie wykonał umieszczając nieletniego w zakładzie, a następnie natychmiast go z niego zwolnił na podstawie opinii lekarskiej – na wniosek dyrektora zakładu zobowiązanego do niezwłocznego powiadomienia sądu o braku potrzeby pozostawania nieletniego w zakładzie (art. 80 § 2 i 3)²⁷.

²⁷ Por. tamże, s. 56–58.